

Innhold

1 Prolog 11

Bokas anliggende 11

Bokas utgangspunkt, illustrert ved eksempler fra skjønn- og faglitteratur 12

Bokas hovedplan 23

DEL 1 OM VÅR SELVFORSTÅELES KONSEKVENSER 29

2 Begreper og forskningsmessige tilnæringsmåter i studier av selvforståelseskonsekvenser 31

Handling eller atferd? 31

Kontroll over handlinger eller kontroll over omstendigheter og handlingsresultater? 33

Begrunnelse for kontrollorienteringsstudienes plass i boka 39

Se opp for stereotypier! Selvforståelsesbegrepene er våre konstruksjoner 41

Forskjellige tilnæringsmåter for å undersøke konsekvensene av vår selvforståelse 43

Empiriske indikasjoner på individuelle forskjeller i selvforståelse:

Måleinstrumenter benyttet i kontrollorienteringsstudiene 45

Empiriske indikasjoner: A-B-skalaen 49

3 Lydighet og ondskapens banalitet 50

Stanley Milgrams lydighetsforskning 51

Bare et hjul i maskineriet? 55

Men ikke alle bøyer av 59

4 Selvforståelse som kilde til variasjon i lydighet 62

Noen skritt videre fra Milgram 63

Motstandsdyktighet mot press: Bare stahet? 68

Men også aktøren kan velge å være lydig 71

5 Fra lydighet til aktiv inngripen 73

Tilskuermentalitet 73

Selvforståelse og hjelp til andre 77

Hjelp til andre som moralsk handling 78

Machiavellisme – en motsats til hjelpende atferd 79

6 Selvforståelse og mestring av vanskeligheter 83

Noen eksempler 83

Forståelsen viktigere enn realitetene? Indikasjoner fra laboratorieeksperimenter 89

Forståelsens betydning: Eksperimentell forskning knyttet til de eldres situasjon 92

Forståelsens betydning: Personlighetsorientert forskning knyttet til de eldres situasjon 95

Oppsummering 96

7 Selvforståelse og forhold til egen helse og sykdom 100

Selvforståelse og fysiologiske prosesser 101

Selvforståelse, forebyggende helseatferd og reaksjon på sykdom 104

Oppsummering 111

8 Oppsummering og avslutning, Del 1 113

DEL 2 DETERMINISTISK VITENSKAP OM MENNESKET SOM SELVFORSTÅELESKILDE 121

9 Ideen om mennesket som maskin 124

Arvegods fra René Descartes 124

Eksempler på bruk av maskinbildet i moderne tid 127

10 Psykologisk determinisme som kilde til selvforståelse: Menneskers handlinger sett på som resultat av miljømessige forhold 134

John B. Watsons atferdspsykologi 135

«Fjernstyrte mennesker» 137

Burrhus Frederic Skinners atferdspsykologi 138

Walden Two – Skinners atferdspsykologiske paradisi 139

Ingen plass for det selvbestemmende mennesket 141

Men hvem skal så bestemme? 146

«Mennesket er sånn sett et kroppsmaskineri»: Et eksempel fra massemedia 148

11 Psykologisk determinisme som kilde til selvforståelse: Menneskers handlinger sett på som resultat av personegenskaper 151

Trekkmodellen 151

En hedonistisk menneskeforståelse 155

Hedonisme i mestringsmotivasteori 158

Hedonisme i økonomisk tenkning 161

Personligheten: Et fengsel? 163

12 Fra situasjons- og personorientert forståelse til interaksjonisme 166

Personegenskaper og situasjonsforhold som forklaring på våre handlinger 166

En interaksjonistisk forståelse av menneskers handlinger 169

13 Ulike syn på personlighetstrekkene 174

Personlighetstrekkene i et situasjons- eller miljøperspektiv 175

Personlighetstrekk sett som resultat av biologiske forskjeller 177

14 Sosiobiologi som kilde til selvforståelse 179

Menneskers handlemåte: Et biologisk evolusjonsprodukt 179

Båndprinsippet, bevisstheten og den frie viljes plass 183

Konsekvenser for behandlingen av avvikende atferd 186

Mennesket som genmaskin: Et eksempel fra massemedia 188

Fastlåst til biologien? 189

15 Menneskers handlinger sett på som resultat av samfunnsmessige/historiske/kulturelle drivkrefter 192

Hegel og Marx 194

Walt Witman Rostows faseteori 196

Leslie A. Whites kulturologi 198

Konsekvenser for vår selvforståelse 202

16 Oppsummering: Ansvarsløse nikkedukker? 207

Bildet av det ytrestyrte menneske 207

«Bevismaterialet» 212

Fanges vi i en vitenskapelig vev? 216

DEL 3 ET KONSTRUKTIVISTISK ALTERNATIV 225**17 Det tolkende menneske 229**

Konstruktivisme – en motpol til empirisme 230

George A. Kellys konstruktive alternativisme 236

18 Vår selvforståelse i konstruktivistisk lys 243

Fantasi, forestillingsevne og emosjoner som nøkkel til både frihet og ufrihet 245

Jeg kan rekonstruere meg selv 248

Underkastelse, opprør eller et tredje alternativ? En beretning fra dagliglivet 252

Mennesket som miljøskaper og selvforståelse som kollektivt ansvarsområde 254

«Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender» 256

Bort fra empirismen. Empirisk forskning likevel verdifull 260

19 De deterministiske menneskebildene i konstruktivistisk perspektiv 261

Er deterministiske vitenskaper om mennesket uforenlige med tanken om selvbestemmelse? 261

Teorier om menneskets atferd som selvoppfyllende profetier 265

Betydningen av å bli seg teorien bevisst: Nigel Howards eksistensielle aksiom 267

Den situasjons- eller miljøorienterte tilnærmingen i konstruktivistisk perspektiv 268

Den trekkorienterte tilnærmingsmåten i konstruktivistisk perspektiv 273

Det indrestyrte mennesket: Et avsluttende eksempel 279

Litteraturliste 282**Forfatterregister 300****Emneregister 305**